

DNMpFU's konference "Fremtidens Musikpædagogik - et forskningsblik"

Torsdag den 28. november 2019 på Rytmask Musikkonservatorium, København. Oplæg v/Thorkil Mølle

I. Først tak til DNMpFU for at lade mig få lov til at tale om et af mine hjerte-børn: den musikalske satslære. Jeg vil gerne advokere for dette særlige håndværk: at sætte noder sammen, det, der de fleste gange er øvelser, men også det, der nogle gange bliver til musik.

Formålet med mit oplæg er ønsket om en debat. Et par spørgsmål kan forhåbentlig føre til overvejelser om, hvad vi ønsker af satslæren som kreativt værktøj, som analytisk redskab, og som erkendelsesmæssig indgang til musikken.

Jeg har set frem til at deltage og håber, at mine tanker kan føre til en konstruktiv udveksling af synspunkter.

II. Til daglig virker jeg som lektor i musikteori, musikanalyse og musikhistorie ved DJM og DKDM. Jeg har tidligere undervist ved AaU og Vestervig Kirkeskole, og jeg er desuden aktiv musiker – har været landsbyorganist i mere end 25 år...

Min karriere som underviser i satslære begyndte ved DJM tilbage i 1992. I årene herefter har mine studerende og jeg arbejdet med mange forskellige satsteknikker fra sen middelalder over klassiske harmoniske og kontrapunktiske teknikker, romantiske og moderne satstyper som Bartok, Messiaen, Arvo Pärt samt pop og jazz.

Ensidig fokuseren på den håndværksmæssige side af satslæren – det ureflekteret at komponere plagiater – er for mig ikke det endelige mål men kun en station på vejen. At afprøve forskellige håndværk og mærke, hvordan værktøjet ligger i hænderne, er sammen med et nuanceret begrebsapparat grundlaget. Et afgørende mål er at opbygge et kvalificeret beredskab til at gå på opdagelse i musikken med henblik på formidling, undervisning eller eget kompositorisk virke. Men der er endnu et vigtigt mål, som jeg vender tilbage til om lidt ...

Musikkonservatorierne har altid stået for den højeste ekspertise inden for den håndværksmæssige side af den musikalske satslære (ikke altid den teoretiske). Gennem årtier har vi uddannet hovedfagskandidater, og der er tæt samarbejde mellem teoretikere og komponister. Men siden hovedfagsuddannelsen i musikteori for snart 20 år siden blev flyttet til Aalborg, er der stort set ikke uddannet kandidater inden for klassisk satslære, og faget er nu i frit fald på konservatorierne.

Hvad angår undervisningen i satslære på universiteter, læreruddannelser og gymnasier er min viden begrænset til, hvad jeg gennem årene har hørt fra andre. Her håber jeg på en opdatering fra jer her i dag ...

III. Musikalsk sats er for musikken, hvad sætning og syntaks er for sproget. Selvom musik ikke på samme måde som sprog formidler et entydigt meningsindhold, så bærer musikken en form for indhold. Og under heldige omstændigheder rækker musikken dette indhold videre til os.

Musik beriger os, fordi den giver noget til os. Som andre menneskelige ytringer, der er formet og kultiveret – dans, skulptur, billedkunst – så evner musikken i kraft sin specifikke egenart med dens særlige virkemidler at interagere med os. Vi påvirkes, formes, ændres og beriges. Vi ved det jo godt, men sådan at forstå det til bunds er nok alligevel ikke muligt. Bare det at sprogliggøre fænomenerne nogenlunde dækkende er vanskeligt.

Hver især har vi sikkert fundet vores måde at tale om musik, fordi vi som undervisere har brug for at sætte ord på musikken. Og for mig er den musikalske satslære ikke bare øvelser i koralharmonisering, hvor jeg slider på mine røde tuscher for at rette harmonier, dissonansfejl og ledetonefordoblinger. Satslære er uendeligt meget mere, hvis underviseren og den studerende breder arbejdsfeltet ud med analyser i harmonik, stemmeføring, musikalske teksturer osv. Satslære og analyse er et begrebspar, en slags dikotomi, hvor den ene er det, den anden ikke er – og omvendt. Det er indlysende, at vi analyserer forud for satsøvelser, men satsøvelser forud for analyser er mindst lige så givende.

Satslære giver indsigt i musikkens maskinrum, hvor vi kigger komponisten over skulderen. Her finder vi værktøjer til at afdække særlige sider af musikken, og her kan vi skaffe os kvalificeret grundlag til fortolkning af musikken.

IV. Men hvad blev der egentlig af satslæren? Hvad blev der af den klassiske harmonilære, koralharmonisering og undervisningen i kontrapunkt? For en generation siden var disse fag fast pensum eller et tilbud for alle studerende på gymnasier, seminarier, universiteter og musikkonservatorier, men siden er de i stort omfang forsvundet. Det fældes der formodentlig ikke mange tårer over i dag, for vores unge studerende kan dårligt vide, hvad de går glip af.

Man kan overveje, hvad der førhen lå til grund for fagenes placering i uddannelserne. Hvad var deres formål, og hvilket fagligt udbytte forventedes den enkelte studerende at høste?

Som underviser i satslære gennem mere end 25 år har jeg oplevet en voldsom tilbagegang inden for satslæren, og det er trist og bekymrende at iagttage et sådant videnstab. Da vi har at gøre med et håndværksfag, kan den pædagogiske tradition og ekspertise blive ganske svær at genoplive, og jeg ser ingen umiddelbare tegn på en pludselig opblomstring af satslæren.

Et “konservatorie-internt” resultat er som nævnt, at uddannelsen af nye musikteoretikere med grundig viden om satslære er gået i stå. Hvem tager over?

V. Overskriften for dagens konference er “Fremtidens Musikpædagogik”, og her er det efter min mening værd at diskutere den klassiske satslæres placering. Jeg har tre spørgsmål, som dog fletter noget ind i hinanden:

1. Står det så skidt til med satslæren på vores uddannelsesinstitutioner, som jeg frygter? Eller er de gamle discipliner for længst forladt til fordel for det mere praktisk anvendelige arrangement?
2. Går vores studerende og kommende musikpædagoger glip af muligheden for at tilegne sig et kreativt værktøj?
3. Har vores studerende mistet en mulig vej til at undersøge og erkende sider af musikkens kompleksitet?

VI. Alle kan lytte til musik, alle kan glæde sig over musikken uden specifikt at forstå det musikalske håndværks sætningslære, for det gode håndværk “taler i et eller andet omfang for sig selv”. Vi behøver heller ikke specialviden om farvelære eller maleteknikker for at kunne glæde os over et maleri.

Vi overbevises let, når vi møder godt og solidt håndværk. Men bag ved håndværket er der en viden, og for musikpædagogen og den praktisk udøvende musiker er indsigt i den musikalske satslæren af stor vigtighed.

Jeg spiller selv mest tangentinstrumenter. Her er satsteknisk viden og håndlag uomgængeligt til brugsklaver og becifringsspil, når nu de fleste sangbøger ikke indeholder klaversatser. Satslæren hjælper mig til et frit og varieret akkompagnement af sange og salmer og ikke mindst i improvisation.

Meget satsteknisk viden blandt udøvende musikere er tavs praksisviden. En funktionelt betinget, erfaret viden om, hvad der fungerer eller ikke fungerer. Denne tavse viden om satslære skal man ikke kimse af, for den fungerer i netop praktiske sammenhænge og kan herigennem formidles videre til elever og studerende. Men det fraværende teoretiske begrebsapparat og det manglende satstekniske håndværk sætter begrænsninger.

Man kan også læse sig til viden om klassiske satsteknikker og få kompetente analytiske redskaber. Men – vil jeg hævde – man opnår adskilligt dybere indsigter ved selv at tumle med satsøvelser, der kommenteres og rettes af en mester. F.eks. lærer man hurtigt, at visse satstekniske situationer kræver særlige indsatser. Mesterlæren giver indblik, man ikke kan læse sig til men kun øve sig til.

VII. Jeg vil nu binde en tråd tilbage til begyndelsen: musikkens helt særlige ordløse sprog og dette sprogs sætningslære.

Det skrevne sprog har sine regelsæt og syntakser, ellers er det svært at forstå hinanden. Selvom musikken ytrer sig gennem toner, er der lige så klare regelsæt og syntakser. Det er dem, jeg interesserer mig for, for jeg har erfaret, at satslæren gør det muligt at åbne op for flere af musikkens mange betydningslag.

Viden om samklang, harmonik, stemmeføring, linearitet, kontrapunkt, om musikalske satsteknikker, teksturer, om formopbygning, om historiske stilarter, musikalsk retorik, og meget mere kan give os en dybere og dyrebare indsigt.

Men ét er den faglige erkendelse, der opnås gennem en teknisk funderet forståelse og fortolkning af musikken. Noget andet er den mere eksistentielle erkendelse, hvor musikken så at sige rækker ind i vores liv. Vi oplever det sikkert forskelligt, for selv om de kunstneriske udtryksformer nok kan sanses, kan de ikke begrebsliggøres i entydigt sprog. Alligevel har vi en klar fornemmelse af, at der i musik er indlejret en form for fælles tanke- og erfaringsgods, som er med til at berige musikoplevelsen, og som det derfor er værd at gå efter.

Erkendelse handler for mig om finde sig til rette med det ubegribelige i, at ting er, som det nu engang er. At acceptere det givne, jeg ikke kan forstå. Men jeg er nysgerrig og vil gerne vide, så jeg bestræber mig på at navigere, så jeg kan fange, fastholde og forstå mest muligt af dette ubegribelige.

Jeg lever i og lever med et stykke musik så ubegribeligt, som det nu er, og jeg vil prøve at åbne døre ind i værket for om muligt at gribe lidt af dets ubegribelighed, så min oplevelse af musikken nuanceres og beriges.

Mandag og tirsdag forelæste jeg på DKDM om kirkemusikken i 1800-tallet. Måske nogen af jer kender Brahms' motet *Warum ist das licht gegeben dem Mühseligen?* Jeg var med til at synge den tilbage i studietiden på DJM, og den hænger ved her 30 år efter. Jeg ville bruge motetten som et eksempel på Cæcilianismen i 1800-tallet. Musikken er umiskendelig romantisk men med en betydelig prægning fra den ældre musik, for Brahms benytter sig af satsteknikker fra både renaissance og barok. Når man først får satsteknikkerne bag disse stiltræk trukket frem, er det ikke så svært. Men uden kendskab til teknikkerne går man glip af flere sider af Brahms' musik og ikke mindst hans overvejelser bag musikken.

Mit fag hedder Musikhistorie og Kulturfag og inkluderer derfor verdenshistorie, kunst og religion. Motettens tekster fra bl.a. Jobs bog er ikke umiddelbart opmuntrende, og mange har gennem tiderne grublet over: *Hvis Gud er algod og almægtig, hvorfor har han da skabt en verden, hvor uskyldige lider?* Brahms tager efter min mening et kvalificeret musikalsk livtag med det såkaldte teodicé-problem og forsøger at forklare det netop gennem valget af et tonesprog beriget og meningsladet af forskellige arkaiserende satsteknikker.

Med min viden om klassiske satsteknikker kan jeg åbne op for sider af Brahms' motet og fange lidt af det ubegribelige i både Brahms' stærke og rige musik og igennem den også afklares en smule omkring et af livets store eksistentielle paradokser. Brahms betegnede i øvrigt selv værket som "en lille afhandling om det store *Hvorfor*".

Om nogle dage modtager mine studerende på DJM en eksamensopgave i musikanalyse. Jeg har valgt den kendte finale fra Tjajkovskijs 6. symfoni, hvor de musikalske teksturer trods alt er ret lette at dechifrere. Her er det evident, at de voldsomt effektive musikalske virkemidler kan forklares og til dels tolkes ud fra de anvendte satsteknikker.

I min bil har jeg en dejlig cd med Chet Baker og en anden med TV2. Mit sats-tekniske indblik i jazz og pop er lidt rustent, men jeg har udmærkede ører og kan med min klassiske skoling nogenlunde høre, hvad der sker. God musik kan glæde og berige mig uanset genre eller stilart.

Det var nogle eksempler, hvor kendskab til klassisk satslære hjælper mig til erkendelser, der gør mig rigere. Andre musikelskere finder deres egne veje ind i musikken. For mig, der sysler med noder, er musikalsk satslære uomgængelig i den erkendelsesproces. Jeg har erfaret, at flere af mine studerende har glæde af strategien.

Måske vil nogen indvende, at det der med erkendelse måske lyder lidt højtideligt, men på DJM dukker begrebet op igen og igen i vores læringsmål.

VIII. Det førnævnte kulturelle fællesgods ændrer sig over tid, vores fælles referenceramme omformes, og i de senere år har den musikalske satslære mistet terræn. Vores undervisning justerer sig både efter nye interesser men også efter, at både vores elever/studerende og ikke mindst os selv ikke er de samme som for 20 år siden.

Og formuleret lidt anderledes vil jeg vende tilbage til mine spørgsmål:

1. Er kurser i klassisk satslære eller i f.eks. arrangement en obligatorisk eller frivillig del af uddannelserne på jeres institutioner? Hvad er rationalet bag kurserne, og hvilket fagligt og pædagogisk udbytte forventer I af jeres studerende?
2. Har vores studerende og den kommende musikpædagog og musiker mulighed for at tilegne sig dette kreative værktøj?
3. Skal vi fortsat tilbyde vores studerende musikalsk satslære som en mulig vej til at undersøge og erkende sider af musikkens kompleksitet?

Tak for ordet ...